

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра олімпійського, професійного та адаптивного спорту

Бріскін Ю. А., Линець М.М.

СИСТЕМИ ЗМАГАНЬ У ПРОФЕСІЙНИХ ВИДАХ СПОРТУ

Лекція

з дисципліни „Професійний спорт” (спеціалісти)

“ЗАТВЕРДЖЕНО”
на засіданні кафедри теорії спорту
„27” серпня 2015 р. протокол № 1
Зав. каф _____ Ю.Бріскін.

1. Чинники економічної ефективності систем змагань у ПС

На даний час у спорті вищих досягнень склалися дві принципово відмінні системи змагань. В олімпійському спорті вони спрямовані на якомога об'єктивніше визначення переможців, відбір і підготовку до участі у Олімпійських іграх та на забезпечення умов для досягнення щонайліпших спортивних результатів. Натомість системи змагань у професійному спорті зорієнтовані переважно на отримання прибутків, оскільки він є різновидом комерційної діяльності. Виходячи саме з цього у професійному спорті розробляються календарі змагань і вдосконалюються системи їх проведення (Платонов, Гуськов, Линец, 2000).

Ідеальна система змагань мала б бути такою, щоб з першого і до останнього старту сезону не можливо було б передбачити, хто стане переможцем. Це стимулювало б зацікавленість до змагань широких кіл глядачів, засобів масової інформації, спонсорів, рекламодавців тощо, а отже сприяло б зростанню прибутків. Саме такі системи проведення змагань сформувалися упродовж багатьох десятиліть у професійному спорті і продовжують безперервно вдосконалюватися (Гуськов, 1988; Линець, 1999; Шахов, 2002 та ін.). Як уже відмічалось у розділі 5.1. в елітних професійних лігах функціонують комітети з правил змагань, головним завданням яких є розробка пропозицій щодо підвищення їх видовищності.

Отже висока конкурентна боротьба і непередбачуваність переможця є першою ключовою ознакою економічної ефективності систем змагань у професійному спорті.

Однією з ключових ознак систем змагань у професійному спорті є стабільність календаря. Дати, місце і час проведення змагань залишаються незмінними протягом багатьох років. При збільшенні команд в лігах, чи розширенні кількості турнірів, вони заздалегідь широко інформують потенційних глядачів про зміни календаря змагань. Це сприяє суттєвому збільшенню глядачів на змаганнях, а отже і зростанню прибутків.

Таким чином стабільність календаря є другою ключовою ознакою систем змагань професійних спортсменів.

На відміну від олімпійського спорту, де спортсменові достатньо успішно виступити в кількох стартах на рік, у переважній більшості видів професійного спорту потрібно з року в рік протягом 7-9-ти місяців безперервно брати участь у напружених змаганнях. Саме змагальна діяльність є своєрідним "продуктом", який виробляє професійний спорт. Від кількості і якості цього "продукту" і будуть врешті-решт залежати прибутки всіх людей, що задіяні у професійному спорті. Тому фахівці ведуть невпинний пошук оптимальної кількості змагань в тому чи іншому виді спорту, та оптимальної кількості стартів для конкретного спортсмена. Наприклад, в NBA та NHL тривалий час команди, незалежно від їх кількості в лігах проводять по 82 гри за сезон в межах регулярних чемпіонатів ліг.

Отже наступним важливим чинником ефективності систем змагань є визначення оптимальної кількості стартів протягом одного сезону.

Для підвищення економічної ефективності системи змагань необхідно також звести до мінімуму транспортні видатки на переїзди спортсменів (команд), що пов'язані з участю у змаганнях. З цією метою клуби (команди) відповідної ліги поділяються на групи (конференції) за територіальною ознакою (Платонов, Гуськов, Линець, 2000; Шахов, 2002 та ін.). Наприклад, в NBA та NHL – Східна і Західна конференції. У свою чергу конференції поділяються на підгрупи (дивізіони) з кількох (4-8) команд і також за територіальною ознакою. Зокрема, в сезоні 1998/99 рр. NHL замість чотирьох утворила шість дивізіонів. Команда "Торонто Мейпл Лівз" переведена з Центрального до Північно-Східного дивізіону, що зменшило відстань її турнірних переїздів майже на 10 тис. миль за сезон. Це дозволило не тільки заощадити кошти на переїздах, а й зменшити витрати часу на них. Останнє надає можливість ущільнити календар змагань, а також вивільнити час на відновлення і тренування. Окрім того давно відомо, що комерційно вигідними є матчі-дербі (зустрічі між командами одного міста, або такими, що географічно близько розташовані). Регламент змагань у регулярних чемпіонатах NBA та NHL передбачає найбільшу кількість зустрічей з командами власного дивізіону, середню – з командами сусідніх дивізіонів і найменшу – з командами іншої конференції, які розташовані на більшій відстані від перших. Це дає двояку вигоду. По-перше економію коштів і часу на турнірних переїздах, а по-друге – збільшення відвідуваності змагань, оскільки вболівальникам команд-суперниць доволі легко добиратися на ігри в сусідні міста. Щоправда, це знижує об'єктивність визначення переможців, але сприяє вирішенню мети професійного спорту – підвищення його економічної ефективності.

Отже четвертим чинником підвищення ефективності систем змагань є економія коштів і часу на турнірних переїздах.

У більшості професійних видів спорту змагання проводяться за змішаною системою - коловою та "плей-офф" (з вибуванням команди, що програла, або за спеціальною системою "посіву" спортсменів у турнірі). На першому етапі розігрується регулярний чемпіонат за коловою системою, а на другому - визначається володар Кубка відповідної ліги за системою плей-офф. Наприклад, в NBA та NHL до плей-офф виходять по вісім команд зі Східної та Західної конференцій за сумою набраних у регулярному чемпіонаті очок. Але перевага надається чемпіонам дивізіонів у регулярному чемпіонаті. Коли у якомусь дивізіоні команда, котра посіла друге місце за загальною сумою очок буде другою і серед всіх команд своєї конференції, вона отримає тільки четвертий номер у рейтингу команд, котрі виходять до плей-офф (Табл. 7.1.). Перші три місця поділять між собою чемпіони дивізіонів, а решта команд розташуються згідно до набраних очок.

Клуби Східної конференції NHL, які за підсумками регулярного чемпіонату 2001/2002 рр. вибороли право участі у розіграші Кубка Стенлі

№ з/п	Клуби	Набрані очки в чемпіонаті
1	„Бостон Брюїнз”	99*
2	„Філадельфія Флайєрс”	95*
3	„Кароліна Харікенс”	88*
4	„Торонто Мейпл Лівз”	96
5	„Оттава Сенаторз”	94
6	„Нью-Йорк Айлендерс”	92
7	„Нью-Джерсі Девілз”	91
8	„Монреаль Канадієнс”	87
* – чемпіони дивізіонів		

Пільги для чемпіонів дивізіонів мають важливе значення для турнірної боротьби у плей-офф. Зокрема, в командних ігрових видах північно-американського професійного спорту краща команда конференції в 1/8-й розіграшу Кубка зустрічається з командою, котра посіла останнє місце серед учасників плей-офф цієї конференції. Окрім цього при рівному рахунку зустрічей, наприклад 3:3, вирішальний матч проводиться на полі команди, котра має вищий рейтинг у регулярному чемпіонаті. Зазначені пільги спонукають команди до безкомпромисної боротьби у регулярному чемпіонаті, а це у свою чергу сприяє зростанню зацікавленості до змагань глядачів, засобів масової інформації, спонсорів, рекламодавців. Аналогічні заохочення передбачаються і системами змагань в інших видах професійного спорту. Наприклад, в гірськолижному спорті спортсмени, котрі входять до першої десятки у певній дисципліні за підсумками виступів у попередніх змаганнях, мають право вибору стартового номера. В тенісі сітки "посіву" гравців на певному турнірі формуються у відповідності з рейтингами АТР та WTA. Завдяки цьому у перших колах турніру сильні гравці зустрічаються з менш кваліфікованими спортсменами. Ніж ближче до фіналу турніру, тим вища імовірність зустрічі у черговому колі гравців, котрі мають високий рейтинг у світовій класифікації.

Отже п'ятим чинником підвищення економічної ефективності систем змагань - є створення пільгових турнірних умов для команд і спортсменів, котрі на попередніх етапах змагань чи у попередніх турнірах мали вищий рейтинг.

Це сприяє підвищенню зацікавленості глядачів, бо саме цих спортсменів, саме ці команди вони хотіли б бачити на вирішальній стадії

змагань. До певної міри це справедливо і чисто зі спортивної точки зору. Саме той спортсмен і саме та команда, котрі протягом всього сезону показують високі і стабільні спортивні результати у найбільшій мірі заслуговують на перемогу і на адекватну винагороду.

Системи змагань у професійному спорті скеровані на отримання якомога більшого прибутку.

До ключових ознак економічної ефективності систем змагань належать:

- Створення передумов до високої конкурентної боротьби і непередбачуваності переможця від початку сезону (турніру) до його закінчення;
- Стабільність календаря змагань протягом багатьох років;
- Визначення оптимальної кількості стартів (матчів) протягом одного сезону;
- Економія коштів і часу на турнірних переїздах;
- Створення пільгових умов для команд і спортсменів, котрі на попередніх етапах змагань чи у попередніх турнірах мали вищий рейтинг.

Слід наголосити, що поряд з загальними рисами систем змагань у кожному виді професійного спорту є свої особливості, котрі відображають його специфіку.

2. Порівняльний аналіз систем змагань в НБА, ГБЛ, НФЛ та НХЛ

Система змагань Національної баскетбольної асоціації

Регулярний чемпіонат NBA триває близько шести місяців - з кінця жовтня до кінця квітня. 30 команд поділені на дві конференції за територіальною ознакою: Східна – 15 команд і Західна – 15 команд (за станом на 2006 р.). У свою чергу конференції поділяються на дивізіони. **Східна конференція:** Атлантичний дивізіон 5 команд, Центральний дивізіон – 5 команд, Північно-Східний регіон – 5 команд. **Західна конференція:** Південно-Західний дивізіон – 5 команд, Північно-Західний дивізіон – 5 команд, Тихоокеанський дивізіон – 7 команд.

В межах регулярного чемпіонату NBA команди проводять по чотири гри з командами свого дивізіону, по 3-4 гри - з командами сусіднього дивізіону і по дві гри - з командами дивізіонів іншої конференції, що в сумі становить 82 гри. Окрім цього кожна команда проводить по 8-10 показових ігор за сезон. Команди, котрі виходять до плей-офф проводять ще від 4-7 (ті, що вибувають в першому раунді) до 16-28 ігор (ті, що зустрічаються у фіналі). Окрім цього провідні баскетболісти ліги проводять матчі "Всіх Зірок" і "Кращих новачків" та міжнародні зустрічі. Ігри регулярного чемпіонату проводяться за коловою системою. Менша кількість ігор з

командами віддалених дивізіонів дозволяє заощадити кошти і час на турнірних переїздах. Окрім цього різна кількість ігор з різними командами ліги не дає вичерпної відповіді щодо реальної сили тієї чи іншої команди, котра завоювала право взяти участь у розіграші Кубка NBA за системою плей-офф. Це підігріває інтерес глядачів і засобів масової інформації до завершальної стадії змагань сезону.

Плей-офф ввели в сезоні 1946/47 років. В розіграші Кубка NBA беруть участь команди, котрі посіли з першого по восьме місце у своїх конференціях за підсумками регулярного чемпіонату (табл. 7.2.). Місця команд визначаються за відсотковим співвідношенням перемог і поразок в регулярному чемпіонаті. Перше-третє місце у конференції посідають чемпіони дивізіонів за ліпшим співвідношенням перемог і поразок у регулярному чемпіонаті. Місця с 5 по 8 розподіляються також за ліпшим співвідношенням перемог і поразок у регулярному чемпіонаті серед інших команд конференції.

В плей-офф команди спочатку у трьох раундах визначають переможців конференцій, а потім у четвертому раунді між переможцями конференцій визначається володар Кубка NBA. Окрім додаткових прибутків від продажу квитків, прав на телетрансляції матчів плей-офф тощо, команди розігрують ще й призовий фонд від ліги, що безперервно зростає (8,75 млн доларів у сезоні 2002/03 рр.; 8,875 – у сезоні 2003/04 рр.; 9,0 – у сезоні 2004/05 рр.).

У кожному раунді плей-офф перемагає та команда, котра першою виграє чотири матчі. Отже для визначення переможця команди повинні провести не менше чотирьох і не більше семи зустрічей. Зустрічі проводяться за такою схемою: дві перші – на майданчику команди, котра мала вищий рейтинг за підсумками регулярного чемпіонату; дві наступні – на майданчику команди-суперниці; п'ята і шоста зустріч (в разі необхідності) проводяться на майданчику вищої за рейтингом команди, а шоста – на майданчику її суперниці. За цією ж схемою проводиться фінальна зустріч між переможцями у конференціях. Проведення двох матчів поспіль на майданчиках команд-суперниць економить кошти і час на турнірних переїздах.

З метою стимулювання до безкомпромісної боротьби в регулярному чемпіонаті командам, котрі посіли високі місця (1-4) у своїх конференціях, надаються пільги у фінальній частині змагань. Як видно в табл. 7.2., команди, котрі посіли перші місця у своїх конференціях („Майамі” і „Фінікс”), зустрічаються у першому раунді плей-офф з командами, котрі посіли восьмі місця („Нью-Джерсі” і „Мемфіс”). Команди, що посіли другі і треті місця, зустрічаються відповідно з командами, що посіли сьомі і

Таблиця 7.2.

Турнірна сітка розіграшу Кубка NBA
сезону 2004/2005 рр.

Східна конференція

Майамі (1) - 4

Нью-Джерсі (8) - 0

Чікаго (4) - 2

Вашінгтон (5) - 4

Детройт (2) - 4

Філадельфія (7) - 1

Бостон (3) - 3

Індіана (6) - 4

Майамі - 4

Вашінгтон - 0

Детройт - 4

Індіана - 2

Майамі - 3

Детройт - 4

Детройт - 3

Сан-Антоніо - 4

Західна конференція

Фінікс (1) - 4

Мемфіс (8) - 0

Даллас (4) - 4

Хьюстон (5) - 3

Сан-Антоніо(2) - 4

Денвер(7) - 1

Сіетл (3) - 4

Сакраменто (6) - 1

Фінікс - 4

Даллас - 2

Фінікс - 1

Сан-Антоніо-4

Сан-Антоніо - 4

Сіетл - 2

Примітка: Цифри в дужках після назви команд - місця команд в конференціях за підсумками регулярного чемпіонату NBA сезону 2004/ 2005 рр.

шості місця. Це, звичайно, полегшує їм вихід до наступного раунду плей-офф, оскільки вони зустрічаються зі слабшими, на даний час, командами. Окрім цього вищі за рейтингом команди мають ще одну перевагу. В разі нічиєї за підсумком шести зустрічей (3:3), вирішальна зустріч проводиться на майданчику команди, котра мала вищий рейтинг у регулярному чемпіонаті. В іграх плей-офф нічийні результати не допускаються регламентом змагань. За рівного рахунку в основний час зустрічі призначаються овертайми (додаткові скорочені тайми) і гра продовжується до перемоги однієї з команд.

Подібна система змагань застосовується і в жіночій баскетбольній асоціації (WNBA).

Після закінчення першої половини регулярного чемпіонату проводиться „Матч всіх зірок NBA” між збірними командами Східної та Західної конференцій. Стартові склади команд зіркового матчу визначають не тренери, а вболівальники шляхом інтернет-голосування упродовж першої половини регулярного чемпіонату NBA. Зокрема, у 2005 р. переможцем своєрідних виборів став китайський баскетболіст, а нині гравець команди „Хьюстон” Йо Мін. Він набрав 2 558 278 голосів, що є абсолютним рекордом NBA. Попередній рекорд належав легендарному баскетболістові Майклу Джордану за котрого у 1997 р. проголосувало 2 451 136 вболівальників. Всім відомо, що Йо Мін не є найкращим баскетболістом, але у нього дуже потужна підтримка як місцевої китайської діаспори, так і вболівальників з Китаю. Отже на прикладі формування складів „Зіркових команд” зайвий раз видно, що у професійному спорті головною є не спортивна, а комерційна складова. Глядачі з більшим задоволенням підуть на матч, або будуть дивитися його по телебаченню, коли в ньому братимуть участь обрані ними спортсмени. Наприклад, матч „Всіх зірок NBA” 2003 р. транслювався у 212 країнах світу на 41 мові. Ця зустріч зібрала телеаудиторію 3,1 млрд глядачів. Завдяки участі у матчі Йо Міна зустріч транслювали чотири китайські телекомпанії.

Шоу під назвою „Матч всіх зірок NBA” проходить упродовж двох днів. У перший день проводиться матч кращих новачків NBA у якому зустрічається команда баскетболістів, котрі працюють в лізі перший рік з командою баскетболістів, котрі виступають в лізі другий рік. Окрім цього між кращими гравцями Східної та Західної конференцій проводяться різноманітні конкурси. Найпопулярнішим у глядачів є конкурс з виконання кидків м'яча в кошик зверху (слем-данк). Компетентне журі із п'яти видатних баскетболістів оцінює кидки конкурсантів у балах. Найвища оцінка 50 балів. Чим видовищніший кидок, тим більше балів отримає баскетболіст. Наприклад, у 2005 р. у цьому конкурсі переміг дебютант ліги Д.Сміт із команди „Атланта”. У вирішальному кидку він посадив на стілець перед щитом форварда „Денвера” К.Мартіна, з розгону перестрибнув цю перешкоду і двома руками зверху закинув м'яч у кошик. Кожний з учасників виконує п'ять кидків почергово. За перемогу в конкурсах призначаються грошові винагороди в сумі 25-30 тис доларів.

Значною популярністю користується також конкурс трьохочкових кидків. Кожному учасникові конкурсу надається по 10 кидків.

У 2003 р. було запроваджено два нових конкурси. Дриблінг з обводкою стійок, пас – прийом м'яча і кидок з-під кошика. Оцінюється швидкість виконання вправи за умови попадання м'яча в кошик. Другий конкурс – матч між командами Захід-Схід, до яких входять по чотири гравці: видатний гравець ліги у минулому + діючий зірковий гравець + баскетболістка з WNBA + популярний актор. Гра проводиться на один

кошик упродовж 8 хвилин. У 2005 р. цей конкурс було модернізовано. Команди склалися з трьох учасників: зірка NBA, новачок WNBA, популярний представник шоубізнесу. Команди змагалися у тому, котра швидше кине в кошик встановлену кількість м'ячів. Коли який конкурс втрачає популярність, його модернізують або замінюють новим.

На другий день проводиться зірковий матч між найліпшими, на думку вболівальників, баскетболістами Східної та Західної конференцій. В останні роки частіше у цих матчах перемагають спортсмени Західної конференції. Але головним є не спортивний результат, а видовищність гри. Тому дії баскетболістів скеровані не стільки на спортивну ефективність, скільки на видовищність.

З метою стимулювання зацікавленості глядачів та визначення вкладу кожного гравця в досягнення команди в NBA розроблена детальна структура компонентів змагальної діяльності. Більше ніж у 200-х компонентах змагальної діяльності реєструються і широко висвітлюються рекорди NBA (Рыжков, 1990). При цьому з кожного компоненту змагальної діяльності проводиться ретельний підрахунок досягнень як всіх гравців, так і всіх команд. Найбільш популярні такі компоненти змагальної діяльності:

- кількість набраних гравцем очок за один матч;
- кількість очок за сезон;
- загальна кількість очок за період виступів в NBA;
- середній показник кількості очок за одну гру в сезоні;
- кількість результативних передач: за одну гру, в середньому за одну гру в сезоні, загальна за сезон;
- кількість підборів м'яча біля щита: загальна, біля свого щита, біля щита суперника, за одну гру, за спортивну кар'єру;
- кількість перехоплень м'яча: за гру, за сезон, в середньому за одну гру в сезоні;
- кількість блок-шотів (накривання м'яча зверху в момент виконання кидка по кошику): за одну гру, за сезон, в середньому за одну гру в сезоні;
- ігровий час (час, що провів гравець на майданчику): за сезон, в середньому за одну гру в сезоні, за спортивну кар'єру;
- відсоток попадань зі штрафних: за одну гру, за сезон, в середньому за одну гру в сезоні;
- відсоток попадань з гри: за одну гру, за сезон, в середньому за одну гру в сезоні;
- відсоток попадань 3-очкових кидків: за одну гру, за сезон, в середньому за одну гру в сезоні;
- кількість результативних передач: за одну гру, за сезон, в середньому за одну гру в сезоні;
- кількість ігор, що провів гравець за сезон та за спортивну кар'єру;
- кількість безпрограшних матчів підряд;

- кількість перемог на своєму майданчику;
- кількість перемог на майданчику суперників;
- найменша кількість поразок;
- найбільша кількість перемог з рахунком понад 100 очок;
- ліпше співвідношення перемог до поразок.

Зміст компонентів змагальної діяльності спеціально оговорується у контрактах і за певних умов гравцям виплачуються додаткові винагороди. Наприклад, в контрактах гравців команди "Нью-Йорк Нікербокерс" передбачалося, що коли гравець набирає за гру 20 і більше очок його зарплата зростає на 50 000 доларів, коли гравець проводить на ігровому майданчику в середньому 30 хв. за гру (ігровий час матчу в NBA становить 40 хв.), то його зарплата зростає на 100 000 доларів за рік.

З кожного з названих компонентів змагальної діяльності визначаються абсолютні переможці за всю історію NBA, а також кращі серед діючих спортсменів. Наприклад, найбільше сезонів (21) та найбільшу кількість ігор в NBA (1 611) провів Роберт Періш, найвищу результативність за кар'єру показав Карім Абдул Джаббар (38 387 очок в регулярному чемпіонаті і 5 762 – у плей-офф), найвищий процент попадання зі штрафних кидків належить Ріку Берру (90%), найбільшу кількість очок в одному сезоні набрав Уолт Чемберлен (сезон 1961/62 рр. – 4 029 очок, в середньому 50,4 очка у кожній з проведених 80 ігор). Найтитолованішими тренерами є Ред Ауербах і Філ Джексон. Перший у 1950-1960 рр. виграв дев'ять Кубків NBA з командою „Бостон Селтікс”, а другий також виборов дев'ять перемог у 1990-2000 рр. При тому він робив це тричі по три рази підряд з командами „Чикаго Буллз” та „Лос-Анджелес Лейкерс”. У Ф.Джексона також найліпший відсоток перемог (74%) за час тренерської кар'єри в NBA.

Досягнення спортсменів, команд і тренерів широко рекламуються і з великим успіхом використовуються для популяризації баскетболу та підвищення інтересу до нього у глядачів, засобів масової інформації, спонсорів та рекламодавців.

По закінченні фінальної серії плей-офф журналісти, тренери, менеджери та інші представники NBA визначають володарів індивідуальних призів. Титул найціннішого гравця (MVP) регулярного чемпіонату присуджується в процесі голосування функціонерів NBA та представників клубів (по три від кожного). Визначається також найліпший гравець фінальної серії (MVP Finals), найліпший новачок сезону, найліпший гравець захисного плану, взірцевий гравець, найліпший 6-й гравець, гравець, який добився найбільшого прогресу, а також найліпший тренер сезону. За підсумками сезону формуються дві символічні збірні NBA: по два захисники, одному центровому і два форварди у кожній. Тренери команд NBA складають дві п'ятірки найбільш майстерних гравців оборони. До них входять не за ігровим амплуа, а за результативністю в захисті.

Журналісти обирають дві п'ятірки символічних збірних NBA з баскетболістів, котрі найбільш активно співпрацюють з пресою та найбільш комунікабельного тренера.

Останнім часом досвід проведення змагань в NBA запозичила федерація баскетболу Європи (ФІБА) адаптувавши його до традицій Старого Світу. У зв'язку з падінням інтересу до Кубка європейських чемпіонів його було скасовано. Натомість створено Євролігу, до якої залучено найбільш сильні, титуловані та багаті клуби. Успіх Євроліги перевершив очікування. Потужна підтримка спонсорів, рекламна кампанія, велика кількість телетрансляцій підняли турнір в ранг одного з найпопулярніших. Євроліга з баскетболу за популярністю вийшла на друге місце в Європі після футбольної Ліги чемпіонів.

Досвід NBA стосовно системи змагань частково запозичила і федерація баскетболу України.

Система змагань Головної бейсбольної ліги

До складу MLB входять Американська і Національна бейсбольні ліги. У свою чергу кожна ліга складається з двох дивізіонів. Дві команди ("Монреаль Експос" і "Торонто-Блю-Джейс") розташовані в Канаді, а решта – в містах США (у Нью-Йорку, Лос-Анджелесі і Чикаго – по дві команди).

Регулярний чемпіонат MLB розпочинається в лютому і закінчується в жовтні. Це один з найбільш напружених календарів змагань у професійному спорті. Спочатку виявляються переможці ліг за коловою системою. Переможці ліг розігрують так звану "Всесвітню серію" ("Уорлд Сіріес") із семи ігор для визначення кращої команди MLB. Переможця "Всесвітньої серії" нарікають титулом чемпіона світу, нагороджують перехідним Кубком і грошовим призом.

Проведення "Всесвітньої серії" є надзвичайно важливою подією в житті американського суспільства. За звичай "Всесвітню серію" відкриває президент США або сенатор. Ігри "Всесвітньої серії" користуються надзвичайною популярністю. Телетрансляції ведуться на всю територію США, а також у країни, де культивується бейсбол. Спортивний інвентар та атрибутика з автографами переможців "Всесвітньої серії" продаються по ціні, що у 5-8 разів перевищує звичайну їх вартість.

Після закінчення "Всесвітньої серії" проводиться матч "Всіх Зірок" ("All Star"). Склади зіркових команд Американської і Національної ліг комплектуються на основі голосування тренерів команд та журналістів, котрі висвітлюють професійний бейсбол у засобах масової інформації.

Система змагань Національної хокейної ліги

За даними NHL 2002 р. правила гри в хокей у лізі та Міжнародній лізі хокею на льоду (ЛІХГ) мають біля 50 розбіжностей. Всі вони спрямовані на підвищення видовищності гри. Головні з них два: розміри майданчика в NHL менші міжнародних; у ЛІХГ немає червоної лінії, що зумовлює застосування правила офсайду, а в NHL є.

Система змагань в NHL подібна до системи розіграшу Кубка NBA. До складу NHL входить 30 команд, котрі за територіальною ознакою поділені на дві конференції - Східну і Західну (станом на сезон 2005/2006 рр.). У свою чергу кожна конференція поділяється на три дивізіони. **Східна конференція:** Північно-Східний дивізіон – 5 команд; Атлантичний дивізіон – 5 команд; Південно-Східний дивізіон – 5 команд. **Західна конференція:** Центральний дивізіон – 5 команд; Тихоокеанський дивізіон – 5 команд; Північно-Західний дивізіон – 5 команд.

Змагання проводяться у два етапи. З жовтня і до середини квітня проходить регулярний чемпіонат NHL за коловою системою. В регулярному чемпіонаті команди проводять по 82 зустрічі. Згідно Колективної угоди (2005 р.) команди проводять по 32 зустрічі з клубами свого дивізіону (8 з кожною), по 40 зустрічей з іншими клубами своєї конференції (4 з кожною) і по 10 зустрічей за жеребом з командами іншої конференції. Отже, це ще більше ніж в NBA дозволяє економити кошти і час на турнірних переїздах, оскільки 72 з 82 ігор команди проводять з близько розташованими суперниками. Це також підвищує можливості міграції вболівальників команд, що може сприяти зростанню відвідуваності матчів.

З метою підвищення видовищності у регулярному чемпіонаті в разі нічийного результату в основний час призначається один овертайм тривалістю 5 хв. На майданчик виходять по чотири польові гравці. Гра припиняється після першої забитої шайби. Коли і в овертаймі жодна команда не доб'ється успіху призначається по три буліти (штрафні кидки). В разі нічийї команди продовжують виконувати по одному буліту до перемоги якоїсь з них. Переможець отримує одно очко.

Різна кількість зустрічей між різними командами у регулярному чемпіонаті (8 і 4 з командами своєї конференції та 1 і то не з усіма командами іншої конференції) не дозволяє об'єктивно оцінити реальну силу команд, котрі вийшли до плей-офф. Це підвищує зацікавленість глядачів, засобів масової інформації, спонсорів та рекламодавців до другого етапу змагань - розіграшу Кубка Стенлі. До розіграшу Кубка Стенлі виходять по вісім команд з кожної конференції (табл. 7.1.). "Посів" команд в сітці ігор плей-офф проводиться за такою ж системою як в NBA (табл. 7.2.). Всі раунди плей-офф (1/8, чвертьфінал, півфінал і фінал) складаються із серій по сім ігор (до чотирьох перемог). Отже команди-фіналісти Кубка Стенлі проводять за сезон 82 гри в регулярному чемпіонаті і від 16 (при перемогах у всіх раундах з рахунком 4:0) до 28 ігор (при перемогах з рахунком 4:3) в серіях плей-офф. Ігри плей-офф проводяться за такою ж

схемою як в NBA: дві перші, п'ята і шоста (за необхідності) – на майданчику команди, котра мала вищий рейтинг у регулярному чемпіонаті, а третя, четверта і шоста – на майданчику команди-суперниці. Отже чемпіони дивізіонів та команди, котрі за підсумками регулярного чемпіонату мають вищий рейтинг, отримують турнірні пільги. Ігри в плей-офф ведуться до перемоги. За нічийного результату в основний час призначаються овертайми тривалістю 20 хв. Боротьба продовжується до забитої шайби. Наприклад, у 2000 р. 3-й чвертьфінальний матч між командами „Пітсбург” і „Філадельфія” закінчився через 7 годин після його початку. Чистий ігровий час склав 152 хв. Найдовший матч в історії NHL відбувся у 1936 р. між командами „Детройт” і „Монреаль” – 176 хв 30 с чистого ігрового часу. Напередодні сезону, у вересні, команди проводять по 8-10 показових тренувальних зустрічей. Після першої половини регулярного чемпіонату в середині січня проводиться також матч "Всіх Зірок" NHL. Ідея його проведення виникла у 1947 р., коли відбулася зустріч між володарем Кубка Стенлі командою „Торонто Мейпл Лівз” та збірною командою NHL. З 1969 р. стали проводити матч "Всіх зірок" між збірними командами хокеїстів Східної і Західної конференцій (Белозеров, 2003). У формуванні зіркових складів команд беруть участь функціонери, тренери, представники засобів масової інформації, котрі висвітлюють ігри NHL, та глядачі. Спочатку директорат Ліги публікує список хокеїстів, котрі, на його думку, заслуговують зіграти у матчі „Всіх зірок”. Але це жодним чином не регламентує можливості хокейних вболівальників голосувати за того гравця, який їм більш подобається. У подальшому за кількістю набраних голосів за кожним ігровим амплу визначаються стартові п'ятірки польових хокеїстів і воротаря збірних команд конференцій. Тренерами збірних команд призначаються наставники клубів, котрі лідирували у регулярному чемпіонаті у своїх конференціях. Право вибору решти гравців надається тренерам.

За відмову гравця від участі у зірковому матчі без поважної причини накладається грошовий штраф. Практично єдиною поважною причиною для відмови від участі у матчі може бути лише травма.

До 1998 року в "зірковому" матчі зустрічалися кращі хокеїсти Східної і Західної конференцій. Коли інтерес до цих зустрічей почав спадати, у 1998 році NHL запровадила нововведення – матч "Всіх зірок Північної Америки" проти "Зірок NHL – вихідців з Європейських країн". У 2003 р. знову повернулися до формату Схід-Захід. Свято триває три дні. В перший день на лід виходять жіночі хокейні збірні Канади та США. Ці матчі проводяться з 1989 року і користуються великою популярністю у глядачів. Їх відвідують понад 10 000 вболівальників. На другий день за традицією першими на лід виходять ветерани - "Герої" міста де проводиться матч "Всіх Зірок" проти ветеранів - "Героїв NHL". Гра складається з двох періодів по 15 хв. Це захоплююче шоу. У багатьох хокеїстів на светрах

закріплюються мікрофони, так що глядачам чути розмови між ними під час гри.

Після поединку ветеранів проводяться конкурси серед учасників матчу "Всіх Зірок" в окремих дисциплінах.

- Контроль шайби. За системою прямого вибування хокеїсти в парах виконують дриблінг з веденням шайби і обводкою стійок.
- Гонка на швидкість. Почергово хокеїсти виконують забіг по периметру хокейного майданчика. Рекорд NHL 13,813 сек. належить М.Габорику.
- Кидки на силу з дистанції 9,5 м по пустих воротах. Рекорд NHL у цій вправі належить Боббі Халлу - швидкість польоту шайби 118 миль на годину.
- Кидки по воротах, у яких стоять воротарі, з відстані 6,5 м. По шість гравців від команди. Ліміт часу – 12 секунд. Кидки виконують по два спортсмени одночасно.
- З відстані 6,5 м з 6-ти спроб розбивання шайбами тарілок, що закріплені у кутах воріт.
- Буліти – кожному голкіперові по шість булітів.

Конкурсні вправи час від часу змінюються, або вводяться нові.

Серед вболівальників розігрується право (за вхідними квитками) здійснити певний кидок вартістю у 5 млн доларів.

На третій день проводиться матч "Всіх Зірок". Розважальна програма розпочинається за дві години до початку матчу: відомі співаки, балет на льоду, матч юних хокеїстів. Водночас на електронному табло демонструються ролики з записами виступів гравців, що увійшли до складів команд "Всіх Зірок". Лише після цього настає апогей триденного свята – матч "Всіх Зірок" NHL. Всі ігри проводять штатні судді NHL. Матчі "Всіх Зірок" NHL користуються величезною популярністю. Наприклад, у 2003 р. зірковий матч транслювався у 217 країнах світу.

Як і в NBA, в NHL розігрується велика кількість командних та індивідуальних призів в окремих елементах змагальної діяльності, що безумовно є важливим стимулом зростання спортивної майстерності гравців та засобом популяризації хокею.

Найпопулярнішими з них є такі:

- Кубок президента – нагороджується команда-переможець регулярного чемпіонату. Засновано у сезоні 1985/86 рр. Окрім кубку переможець отримує чек на 350 000 доларів.
- Кубок Арта Росса – нагороджується найцінніший гравець регулярного чемпіонату за системою гол + пас. Колишній тренер-менеджер клубу „Бостон Брюїнз” Артур Хоуї Росс подарував кубок Лізі.
- Приз Моріса Рішара – нагороджується хокеїст, який закинув найбільшу кількість шайб. Засновано у 1999 р. на честь легенди

північно-американського хокею, гравця, який першим в NHL закинув 50 шайб за сезон, 50 шайб у 50 матчах та 500 шайб за кар'єру.

- Приз „Уільям Дженнінгс Трофі” – нагороджується воротар, який пропустить найменшу кількість шайб. Засновано Радою власників клубів NHL у сезоні 1981/82 рр. на честь президента клубу „Нью-Йорк Рейнджерс”, який багато зробив для розвитку хокею.
- Приз „Везіна-Трофі” – найкращому воротареві – найбільше перемог і матчів у яких не пропустив жодної шайби.
- Кубок Принца Уельського – вручається найліпшій команді Східної конференції. Кубок подарував NHL у 1924 р. його величність, принц Уельський. Спочатку вручався за підсумками регулярного чемпіонату, а з сезону 1993/94 рр. – за підсумками ігор плей-офф.
- Кубок Кларенса Кемпбелла – вручається найліпшій команді Західної конференції. Заснований у 1968 р. президентом NHL 1946-1947 рр. Кларенсом Кемпбеллом. Спочатку також вручався за підсумками регулярного чемпіонату, а з 1982 р. – за підсумками ігор у плей-офф.

Окрім названих, розігруються також переможці у таких номінаціях.

- Найліпший захисник.
- Найліпший новачок.
- Найліпший форвард оборонного плану.
- Найцінніший гравець плей-офф (гол + пас).
- Рекордсмен плей-офф за кількістю переможних шайб.
- Джентльмен Ліги (найменша кількість штрафного часу).
- Найліпший тренер сезону.
- Взірець лідера на майданчику і за його межами.
- За відданість хокею і спортивний характер.
- Найліпший гравець за версією хокеїстів.

Реєструються та широко висвітлюються різноманітні найвищі абсолютні досягнення в лізі, за кар'єру в NHL, за сезон тощо. Наприклад, найбільшу кількість сезонів (26) провів в лізі легендарний Горді Хоу, а найбільшу кількість матчів відстояв на „0” воротар з українським корінням Террі Савчук – 103 за кар'єру.

Характерною рисою системи змагань в NHL є також стабільність календаря проведення ігор. Зміни в календарі відбуваються лише при вступі до ліги нових команд, переїзді команди до іншого міста або зміні формату регулярного чемпіонату з метою економії коштів і часу на турнірні переїзди. Але і в цих випадках ліга заздалегідь широко оповіщає потенційних глядачів про те коли, де і о котрій годині відбудеться кожна гра.

Система змагань Національної футбольної ліги

До складу NFL входить 31 команда. Команди ліги розташовані у 29 містах США. У Нью-Йорку і Лос-Анджелесі розташовано по дві команди. Як і в інших командних ігрових видах професійного спорту клуби поділені на дві конференції (Національну і Американську) за територіальною ознакою. Кожна конференція складається з трьох дивізіонів.

Напередодні сезону команди проводять по чотири показові гри. Чемпіонат NFL складається також з двох етапів. Спочатку команди беруть участь в регулярному чемпіонаті NFL і визначають переможців конференцій за коловою системою. В NFL відносно короткий сезон змагань - всього чотири місяці. За цей час команди проводять по 16 зустрічей. Ігри проводяться у неділю.

З 1990 року NFL запровадила розіграш Суперкубку за системою плей-офф. В розігріші Суперкубку беруть участь по шість найсильніших команд від кожної конференції. Спочатку за системою плей-офф визначаються переможці конференцій, які у серії з двох матчів розігрують Суперкубок.

В 1980-1990-х роках керівництво NFL значно активізувало свою діяльність на міжнародній арені. Американські команди щорічно виїжджають у країни Європи та в Японію для проведення показових зустрічей. В 1991 році NFL створила також Міжнародну лігу американського футболу з 10 команд (6 – американських і 4 – європейських, що розташовані в Лондоні, Мілані, Барселоні і Франкфурті). Засновниками цієї ліги стали 26 із 31 власників клубів NFL. Окрім цього в Європі створена Євроліга з американського футболу, яка проводить змагання за системою, що подібна до системи змагань в NFL.

На відміну від NHL, Національна футбольна ліга не має штатних арбітрів. Змагання обслуговують понад 100 арбітрів. В залежності від категорії арбітри отримують зарплату від 500 до 2500 доларів за гру.

Однією з вимог до суддів, котрі залучаються до обслуговування матчів команд NFL, є як мінімум 10-річна практика суддівства, у тому числі не менше п'яти років на рівні студентських команд або професійних команд нижчих ліг.

Якість суддівства визначається фахівцями спеціального відділу NFL на основі аналізу відеозаписів ігор. Для обслуговування ігор плей-офф відбираються арбітри з найвищими оцінками. Арбітри, котрі припустилися помилок в суддівстві, переводяться для обслуговування ігор фарм-ліг. Коли вони повторно припускаються помилок, то у подальшому не залучаються до проведення ігор NFL.

Річна зарплата окремих суддів, котрі обслуговують матчі команд NFL, досягла шестизначних цифр. Окрім цього вони отримують компенсацію за транспортні витрати, харчування та проживання в готелях. Вони також мають повне страхування стану здоров'я.

Контакти суддів з гравцями поза межами стадіонів суворо забороняються. Судді повинні літати іншими рейсами і не мають права проживати в готелях, де зупиняються команди, що прибувають на матчі.

До суддів також ставляться високі вимоги стосовно фізичної підготовленості. Щорічно вони проходять спеціальне тестування в тренувальному таборі, зокрема біг на 1,5 милі на час.

Стосовно календаря слід також зауважити, що як і в інших видах професійного спорту він традиційний і стабільний протягом багатьох років. Це дає змогу потенційним глядачам планувати свій час і сприяє зростанню відвідуваності змагань, а отже і зростанню прибутків ліги.

3. Системи змагань і інших видах спорту

Система змагань у тенісі

У професійному тенісі функціонують дві організації: чоловіча - Асоціація тенісистів-професіоналів (АТР) та жіноча - Всесвітня тенісна асоціація (WTA). Вони тісно співпрацюють з Міжнародною федерацією тенісу (ITL).

Офіційний цілорічний календар змагань професійних тенісистів включає близько 80-ти турнірів АТР і понад 50-т турнірів WTA, які поділені за категоріями. Змагання найвищої категорії як для чоловіків, так і для жінок включають чотири турніри "Великого шлему": відкритий чемпіонат Австралії (AUSTRALIAN OPEN - Мельбурн, січень), відкритий чемпіонат Франції (ROLAND GARROS - Париж, травень), Вімблдонський турнір (WIMBLEDON - Лондон, червень-липень) і відкритий чемпіонат США (US OPEN - Нью-Йорк, серпень-вересень). В цих турнірах найбільші призові фонди. Наприклад, у 2005 р. призовий фонд AUSTRALIAN OPEN становив 19,1 млн доларів. Переможець цього турніру в індивідуальному заліку М.Сафін отримав чек на 1,2 млн доларів.

Чемпіонати Австралії проводяться з 1905 року і лише в 1941-1945 рр. не проводилися у зв'язку з Другою Світовою війною. З 1969 року турнір став відкритим як для тенісистів-професіоналів, так і для непрофесійних спортсменів. Жіночі турніри і мікст проводяться з 1922 року.

Чемпіонати Франції серед чоловіків проводяться з 1891 року, а серед жінок - з 1897 року. До 1924 року в чемпіонаті брали участь тільки французи, а у подальшому турнір став міжнародним. В 1968 році чемпіонат Франції набув статусу „Відкритого”.

Вімблдонський турнір серед чоловіків проводиться з 1877 року, а з 1894 року - і серед жінок. Турнір не відбувся лише з 1915 по 1918 та з 1941 по 1945 роки у зв'язку зі Світовими війнами. З 1968 року турнір став відкритим, тобто в ньому стали брати участь і професіонали і непрофесійні тенісисти.

Чемпіонат США проводиться з 1881 року серед чоловіків і з 1887 року серед жінок. За весь період його існування не було відмінено жодного турніру.

В турнірах Великого шлему беруть участь по 32 "посіяні" гравці (найліпші, на час турніру, тенісисти і тенісистки) у чоловіків і жінок. Всього у першому колі основних змагань беруть участь по 128 гравців у чоловіків і жінок. До початку основного турніру проводяться кваліфікаційні турніри для тенісистів, які не потрапили до основної сітки. Через сито кваліфікаційних змагань найліпші з них отримують можливість виступити у основних змаганнях. Змагання проводяться з прямим вибуванням - турнір продовжують ті гравці, які отримують перемоги. Протокол змагань складається так, щоб 32 "сіяних" (найсильніших) гравців зустрічалися між собою якомога ближче до завершальної стадії турніру. Це сприяє зростанню конкуренції і напруженості спортивної боротьби на фініші турніру, що викликає велику зацікавленість глядачів, засобів масової інформації, спонсорів та рекламодавців і дозволяє отримувати великі прибутки. Важливим є також те, що молоді не титуловані спортсмени мають можливість зустрітися з зірками тенісу і навіть перемогти їх. Наприклад, у Вімблдонському турнірі 1999 року 14-річна австралійська тенісистка Хелена Докіч, котра ще не мала статусу професійного гравця, перемогла у першому колі лідера світового жіночого тенісу Мартіну Хінгіс з розгромним рахунком (6:2 і 6:0).

Апогеєм сезону в чоловічому тенісі є чемпіонат світу АТР (офіційна назва „Masters Cup”. До участі в ньому запрошуються вісім кращих тенісистів за рейтингом АТР. Коли хтось з них не може взяти участі у турнірі, то їхні місця займають відповідно 9-й, 10-й і т.д. гравці за рейтингом АТР. Вісім тенісистів жеребкуванням поділяються на дві групи. На першому етапі турніру спортсмени змагаються в групах за коловою системою. У півфіналі переможець першої групи зустрічається з тенісистом, котрий посів друге місце у другій групі, а переможець другої - з тим, хто посів друге місце у першій групі. Переможці цих поєдинків розігрують у фіналі звання чемпіона світу АТР. В цьому турнірі найвищий індивідуальний призовий фонд (4 450 000 доларів на вісім учасників у 2005р.). Переможець турніру у 2004 р. Р.Федерер отримав чек на 1,52 млн доларів.

WTA також проводить свій чемпіонат світу, за аналогічним форматом. Загальний призовий фонд цього турніру дещо менший чим у чоловіків (3 млн доларів у 2005 р.). Система розіграшу аналогічна системі проведення чемпіонату світу АТР.

Наступними за значущістю є турніри "MERSCEDES SUPER-9" з призовим фондом 2 250 000 або 2 500 000 доларів. Як і в турнірах Великого шлему у них беруть участь по 128 спортсменів.

Численну групу складають турніри першої категорії з призовим фондом від 500 тис. до 2 млн доларів, що отримали назву "Чемпіонська

серія". В турнірах "Чемпіонської серії" беруть участь по 64 спортсмени, коли ігри відбуваються на відкритих кортах, і по 48 - в закритих приміщеннях.

Ще численнішу групу складають турніри під назвою "Світова серія" (World Series). До неї входить 52 турніри з призовим фондом від 150 до 600 тис. доларів. Основна маса цих турнірів розрахована на 32 учасники.

У жінок окрім турнірів вищої категорії, проводяться турніри 1-ї, 2-ї, 3-ї і 4-ї категорій. Ніж вищий статус турніру, тим більший призовий фонд розігрується і тим більше тенісисток беруть участь в ньому.

До офіційних календарів АТР і WTA включені також матчові зустрічі національних збірних в розіграші Кубка Девіса серед чоловіків (групові турніри, 1/8, 1/4, 1/2 і фінал) і турніри Кубка Федерації для жіночих команд (1/4, 1/2 і фінал). Ці турніри проводяться під егідою Міжнародної федерації тенісу.

АТР і WTA проводять також численні турніри з відносно невеликим призовим фондом (50-125 тис. дол.) під назвою "Челенджери". В них беруть участь переважно ті спортсмени і спортсменки, котрі не входять до тенісної еліти. Але інколи й імениті тенісисти, котрі втратили спортивну форму, беруть у них участь для набуття ігрової практики. Наприклад, Андре Агасі саме так розпочав наприкінці 1997 – початку 1998 років своє друге сходження до вершини світового тенісу.

Молоді тенісні дарування, як правило, розпочинають професійну кар'єру у змаганнях категорії "Фьючерс". Це турніри з призовим фондом 10-20 тис. доларів і незначною кількістю рейтингових очок. Наприклад, переможець турніру з призовим фондом 10 тис. доларів отримує 8 рейтингових очок.

До кінця 1980-х років змагання як аматорів, так і професіоналів проводилися під егідою ІТЛ. У 1970 р. вона заснувала марафонську серію міжнародних турнірів під назвою "Гран-прі", які у подальшому посіли провідне місце у професійному чоловічому тенісі.

Наприкінці 1980-х років виникли побоювання, що чоловічий професійний теніс втрачає глядацький інтерес. Це у свою чергу могло обернутися зниженням прибутків. Назріла об'єктивна необхідність у реорганізації системи змагань. За участі провідних гравців світу було розроблено нову концепцію професійного туру. У 1988 році 24 тенісисти поставили свої підписи під документом, який передбачав створення системи змагань "АТП тур". В 1989 р. ще 26 провідних тенісистів схвалили цю ідею, а в сезоні 1990 року вже почав діяти "АТП тур". На той час він об'єднував 76 турнірів, які проводились у 26 країнах і на всіх п'яти континентах. До складу "АТП тур" не входять турніри "Великого шлему", які проводяться під егідою ІТЛ. У 1999 році до "АТП тур" входило 65 турнірів. Загальний призовий фонд туру становив вже понад 52 млн доларів, що свідчить про значне зростання популярності тенісу і, як наслідок, бажання спонсорів вкладати в нього кошти.

WTA також проводить свій тур, до якого входять понад 60 турнірів різних категорій. Популярність змагань серед професійних тенісисток безперервно зростає, про що свідчить збільшення кількості турнірів та зростання призового фонду.

З 1-го січня 1990 року у професійному тенісі було запроваджено систему визначення місця гравця у міжнародній класифікації, згідно якої у кожному турнірі офіційних календарів змагань АТР і WTA розігрується певна кількість залікових очок (табл. 7.3; 7.4). Ніж вища категорія турніру, тим більшу кількість залікових очок може заробити спортсмен в разі успішного виступу. При визначенні індивідуального рейтингу враховувалися результати виступів у 14-ти турнірах. Коли протягом року спортсмен виступить у більшій кількості турнірів, то його місце у світовій класифікації залежало від суми набраних очок у 14-ти кращих турнірах. Тобто з кожним більш успішним виступом гірший результат (понад 14-ть турнірів) анулювався.

Таблиця 7.3.

Система нарахувань рейтингових очок WTA
(одиначний розряд)

Турніри	Кількість учасниць	Турнірні очки за вихід в стадію						
		F	1/2	1/4	1/8	1/16	1/32	1/64
GRAND SLAMS	128	520	364	234	130	72	44	26
WORLD CHAMPIONSHIPS	16	390	273	175	97	54	-	-
	16	260	182	117	65	1	-	-
1-а КАТЕГОРІЯ	32	260	182	117	65	36	1	-
	64	260	182	117	65	36	22	1
	128	260	182	117	65	36	22	13
2-а КАТЕГОРІЯ	16	200	140	90	50	1	-	-
	32	200	140	90	50	26	1	-
	64	200	140	90	50	26	14	1
3-я КАТЕГОРІЯ	16	140	98	63	35	1	-	-
	32	140	98	63	35	18	1	-
	64	140	98	63	35	18	10	1
4-а КАТЕГОРІЯ	16	80	56	36	20	1	-	-
	32	80	56	36	20	10	1	-
	64	80	56	36	20	10	6	1

Важливим елементом заохочення тенісистів до участі у змаганнях була потреба захистити набрані у минулому сезоні очки в тому чи іншому турнірі. Коли спортсмен не бере участі у турнірі, в якому він успішно виступив у минулому сезоні, то він повністю втрачає завойовані очки. Коли

ж він виступить менш успішно ніж в минулому сезоні, то втрачає лише різницю між завойованими очками у минулому і в цьогорічному сезоні.

Таблиця 7.4.

Система нарахування рейтингових очок АТР
(одиначний розряд)

Турніри	Очки за перемогу	Турнірні очки за вихід в стадію						
		F	1/2	1/4	1/8	1/16	1/32	1/64
GDAND SLAMS	750	537	325	163	82	41	20	1
WORLD CHAMPIONSHIPS	720	-	-	-	-	-	-	-
MERCEDES SUPER 9	370	265	160	80	40	20	10	1
CHAMPIONSHIP SERIES	320	228	135	68	34	17	1	-
	310	220	130	65	33	17	1	-
	300	213	125	63	32	16	1	-
	290	205	120	60	30	15	1	-
	280	198	115	58	29	15	1	-
	270	190	110	55	28	14	1	-
	260	183	105	53	27	14	1	-
250	175	100	50	25	13	1	-	
WORLD SERIES	250	183	115	58	29	15	1	-
	240	175	110	55	28	14	1	-
	230	168	105	53	27	14	1	-
	220	160	100	50	25	13	1	-
	210	153	95	48	24	12	1	-
	200	145	90	45	23	12	1	-
	190	138	85	43	22	11	1	-
	180	130	80	40	20	10	1	-
	170	123	75	38	19	10	1	-
	160	115	70	35	18	9	1	-
	150	108	65	33	17	1	-	-
	140	100	60	30	15	1	-	-
130	93	55	28	14	1	-	-	

Як бачимо система визначення рейтингу спортсменів спрямована на їх заохочення до якомога частіших виступів у змаганнях. Раніше багато хто з провідних тенісистів ухилявся від виступів у турнірах, котрі проводилися на незручних для них покриттях кортів, оскільки невдача відкидала їх вниз у світовому рейтингові. Згідно цієї системи гравці не

стільки караються за невдалі виступи, як заохочуються до успішних. Подібна система класифікації гравців надає можливість провідним тенісистам використовувати менш значимі турніри в якості етапів підготовки до турнірів високої категорії, де розігруються великі гонорари і залікові очки. У свою чергу участь іменитих спортсменів у турнірах відносно низької категорії сприяє зростанню інтересу до них у вболівальників, засобів масової інформації, спонсорів та рекламодавців, що, звичайно, приносить додаткові прибутки і організаторам і спортсменам.

Проте система нарахування рейтингових очок "АТП тур" була надто складна та імовірно недостатньо об'єктивна. Про це зокрема свідчать приклади з сезону 1999 року. На початку сезону після перемоги у відкритому чемпіонаті Австралії російський тенісист Є.Кафельніков посів другу сходинку у світовому рейтингу АТР. У подальшому він у кількох турнірах програвав уже в 1-2-му колах і... став першою ракеткою світу. Ще курйозніший випадок стався влітку 1999 року. Американський тенісист, на той час перша ракетка світу, Піт Сампрас виграв фінал Вімблдонського турніру у свого співвітчизника Андре Агасі. Але у черговому рейтинг-листі він опинився на другому місці, а Агасі - на першому. Справа у тому, що П.Сампрас згідно діючої системи нарахування рейтингових очок захищав свій минулорічний титул переможця Вімблдона і тільки зберігав завойовані 12 місяців назад очки, тоді як Агасі з кожним пройденим колом змагань збільшував свою рейтингову суму в арифметичній прогресії, так як він не мав минулорічних очок і нічого було захищати.

Подібні парадоксальні речі створювали складнощі для вболівальників і могли відвернути їх від тенісу, що у свою чергу обернулося б падінням прибутків.

Недоліки системи були помічені вже через кілька років її застосування. Але розробку нової системи АТР розпочала лише у 1997 році. Її апробація розпочалася у 2000 році. АТР кардинально змінила систему класифікації тенісистів з метою стимуляції участі провідних гравців у найбільш значущих турнірах сезону та спрощення методики визначення їх поточного рейтингу. Останнє, на думку функціонерів АТР, мало підняти інтерес глядачів до тенісу, а отже як прямо, так і опосередковано вплинути на зростання прибутків. Сутність нової системи полягає у тому, що поняття "рейтинг АТР" відміняється, а натомість вводиться нова система класифікації гравців "АТР-Race" (гонка Асоціації тенісистів-професіоналів). Згідно з нею кожний тенісист розпочинає новий сезон з "0" очок. Новий офіційний рейтинг-лист АТР складається після серії змагань у січні місяці кожного наступного року. У подальшому кожний тиждень складається поточний рейтинг-лист. Місце тенісиста в ньому буде залежати лише від якості виступів у конкретному сезоні (Сосновський, 2000).

Паралельно існує АТР-Entry рейтинг ("вхідний" рейтинг АТР). Він базується на очках, які набрав тенісист у минулому році. Упродовж сезону він коректується. Ніж ближче до кінця сезону, тим більше він співпадає з

ATP-Race. Вхідний рейтинг потрібний для "посіву" гравців у турнірах, оскільки на початку сезону ATP-Race може не відображати реальний стан майстерності всіх провідних тенісистів.

Згідно нової системи змагань, провідні тенісисти повинні взяти участь у всіх чотирьох турнірах Великого шлему і у всіх дев'яти турнірах "MERSEDES SUPER-9". Коли тенісист з тих чи інших причин (травма, хвороба тощо) не візьме участі у будь-якому з цих турнірів, то у подальшому він не зможе компенсувати втрачені очки в інших турнірах. В цій частині нова класифікація подібна до тієї, що застосовується в автогонках "Формула-1" та у легкоатлетичній "Золотій лізі". Коли спортсмен не виступає хоча б на одному з етапів, то компенсувати втрачені очки він уже не зможе в жодному іншому змаганні. До загального заліку ідуть тільки очки, що набрані у затверджених Асоціацією турнірах та ще плюс у 5-ти найкращих турнірах за власним вибором кожного тенісиста. Отже кінцевий рейтинг спортсмена буде залежати від результату виступів у 13-ти обов'язкових і 5-ти довільно обраних турнірах.

Ще одна суттєва відмінність нової системи змагань ATP полягає у тому, що не будуть нараховуватися бонусні (преміальні) рейтингові очки за перемоги над тенісистами, що входять до 200-сот найкращих у світі на момент початку відповідного турніру і в тому, що не потрібно захищати набрані очки у певному минулорічному турнірі. Кількість набраних залікових рейтинг-очок буде залежати лише від якості виступів у 13-ти обов'язкових та 5-ти найкращих довільно обраних турнірах.

Розроблена система з одного боку жорстко регламентує участь провідних тенісистів у конкретних турнірах, а з іншого – спонукає до якомога більшої участі у змаганнях. Сезон розпочинається у січні і закінчується у листопаді. За цей час провідні тенісисти світу проводять понад 80 матчів, зокрема, тенісисти першої десятки в сезоні 2005 року Р.Надаль і М.Давиденко провели відповідно по 89 і 88 матчів.

Професійні тенісисти, які не зможуть потрапити до обов'язкових турнірів із-за низького "вхідного" рейтингу, матимуть можливість виступати у турнірах нижчої категорії. Це дасть їм можливість підняти "вхідний" рейтинг і увійти до елітної групи. До загального заліку у них також іде 18-ть турнірів.

Проведені зміни в системі змагань професійних тенісистів спрямовані на:

- підвищення мотивації гравців до участі у найбільш престижних змаганнях;
- вдосконалення системи нарахування залікових очок;
- зростання конкуренції за місце у світовій класифікації гравців;

- **підвищення зацікавленості глядачів, засобів масової інформації, рекламодавців та спонсорів і, як наслідок, на зростання прибутків.**

До 2005 р. включно WTA продовжувала проводити змагання за системою, що була запроваджена у 1990 році. З 1 січня 2006 р. жіноча тенісна асоціація також відмінила бонусні рейтингові очки, які нараховувалися за перемогу у кожному матчі над тенісисткою, котра мала вищий рейтинг. Змінилася також система нарахування рейтинг-очок, яка стала подібною до системи „АТП тур”. Асоціація зобов’язала елітних тенісисток (за рейтингом WTA) брати участь у чотирьох турнірах „Великого шлему” та 10 турнірах першої категорії. Окрім очок, що набрані у цих турнірах, до загального заліку ідуть очки, що набрані у трьох інших турнірах. Коли тенісистка виступить у більшій кількості турнірів, то до заліку ідуть три найліпших. Коли тенісистка, котра входить до елітної групи, не виступить у будь-якому з названих обов’язкових турнірів, то компенсувати втрачену можливість набрати залікові рейтинг-очки вона не зможе в жодному іншому турнірі.

Отже WTA з одного боку зобов’язує елітних тенісисток виступати у всіх турнірах високої категорії, а з іншого – стимулює їх до участі у якомога більшій кількості турнірів.

Останнім часом АТП і WTA внесли суттєві доповнення до "кодексу поведінки" спортсменів на кортах. За суперечки з суддями, демонстративне кидання на корт ракетки, непристойні жести чи висловлювання передбачено цілу низку покарань: спочатку, того хто провинився, позбавляють очка, потім зараховують поразку в геймі і, нарешті, дискваліфікують і присуджують перемогу суперникові. Окрім цього передбачені і грошові штрафи.

У переважній більшості ігрових видів спорту сезон змагань триває 8-9 місяців на рік.

Провідні тенісистки і тенісистки, згідно положення щодо участі у змаганнях і порядку визначення їх рейтингу, можуть брати участь лише у 18-ти, а тенісистки - у 17-ти турнірах на рік. Але насправді система змагань і матеріального стимулювання розроблена так, що заохочує їх до систематичної участі у турнірах різної категорії.

Лише в американському футболі порівняно короткий сезон змагань, що зумовлено досить високим травматизмом гравців.

У командних ігрових видах професійного спорту змагання проводяться за змішаною системою. Спочатку визначаються кращі команди за специфічною коловою системою, а на завершальній стадії сезону розігруються Кубки за системою "плей-офф".

Практично аналогічна система застосована і в тенісі. Наприкінці сезону найліпші спортсмени, за рейтингом у світовій класифікації, беруть участь у чемпіонаті світу.

Система змагань у боксі

Система змагань у боксі тісно пов'язана з кваліфікацією спортсменів. Боксери, котрі за рейтингом провідних ліг (WBC, IBF, WBA, WBO) входять до першої п'ятірки, проводять, як правило, по 3-5-ть матчів на рік. Спортсмени, котрі у відповідних рейтингах посідають місця з 6-го по 10-те - беруть участь у 8-12-ти поєдинках на рік.

Так, почесний чемпіон світу у суперважкій категорії за версією WBC Віталій Кличко розпочав кар'єру на професійному рингу 16 листопада 1996 р. перемогою над Т.Брадхемом. Упродовж перших 12 місяців він виходив на ринг 12 разів і всі бої завершив перемогами. За наступних 12 місяців провів 10 переможних боїв і увійшов до числа претендентів на титул чемпіона світу. У наступному річному відтинку часу він провів 4 поєдинки, у т.ч. 26.06.1999 р. виборов титул чемпіона світу за версією WBO. Упродовж наступних 12 місяців провів 3 поєдинки. Подальша хронологія боїв така: 2001 р. – 2 виходи на ринг (виграв титул чемпіона світу за версією WBA і відстояв його); 2002 – 2 поєдинки; 2003 р. – 2 (програв кращому на той час боксерів світу Л.Льюїсу технічним нокаутом і виграв претендентський поєдинок у К.Джонсона); 2004 – 24 квітня виборов третій титул чемпіона світу (WBC) у поєдинку з Корі Сандерсом, а 11 грудня відстояв його у двобої з Дені Вільямсом. Боксери, котрі володіють титулами чемпіонів світу повинні не менше одного разу на пів року захищати їх у поєдинках з претендентами.

Отже у боксі, на відміну від інших видів професійного спорту, чим вищий рівень кваліфікації спортсмена, тим меншу кількість поєдинків він проводить.

Загалом системи змагань у різних світових версіях подібні. Спочатку боксери проводять кваліфікаційні бої для отримання ліцензії боксера-професіонала та рейтингові двобої. У подальшому вони виборюють титули континентальних та інтерконтинентальних чемпіонів і право попасти до числа претендентів на титул чемпіона за тією чи іншою версією.

Боксер, який отримав перемоги над претендентами, має право на титульний матч з діючим чемпіоном відповідної версії. В разі поразки діючого чемпіона, згідно статутів провідних професійних ліг, він має право викликати нового чемпіона на матч-реванш. Але це необхідно оговорити у контракті на проведення відповідного матчу.

Поєдинки найвищого гатунку, це матчі між чемпіонами різних версій. Переможці отримують титул абсолютного чемпіона світу. Так, у 1988 році Евандер Холіфілд завоював титул чемпіона WBC, захистив титули WBA та IBF і вперше у важкій категорії став абсолютним чемпіоном світу.

Проведенню матчів за титули чемпіонів, матч-реваншів та матчів за титули абсолютних чемпіонів передують ретельно спланована рекламна кампанія. В ній беруть активну участь самі боксери виголошуючи страшні погрози на адресу суперників. Зокрема Майк Тайсон перед матчем з Ленноксом Льюїсом присягнувся, що він не тільки жорстоко поб'є останнього, а й з'їсть його дітей (яких на той час у Льюїса не було). Подібний „розігрів” потенційних глядачів, наполеглива робота команд боксерів та організаторів матчу сприяли тому, що він став найприбутковішим в історії професійного боксу. За оцінками фахівців він приніс організаторам сукупний дохід близько 200 млн доларів, а сумарний призовий гонорар боксерів склав 30 млн.

Взірцем вдало проведеної рекламної кампанії вважається поєдинок за титул абсолютного чемпіона світу у напівсередній ваговій категорії між Корі Спінксом та Забом Джудою, що відбувся 05.02.2005 р. На нього було продано рекордну кількість вхідних квитків (22 370) в історії проведення професійних боїв у закритих приміщеннях.

Для отримання комерційного успіху перед титульними поєдинками проводиться ретельно розроблена рекламна кампанія у якій беруть участь самі боксери, їхні команди та організатори поєдинків.

У професійному боксі кожна ліга (WBC, IBF, WBA, WBO) проводить кваліфікаційні, рейтингові і титульні поєдинки.

Поєдинки найвищого гатунку, це матчі між чемпіонами різних версій (ліг) за титул абсолютного чемпіона.

Боксери-професіонали проводять в середньому від 1-2 до 10-12 боїв на рік. Чим вищий рейтинг боксера, тим менше поєдинків він проводить.

Статуту провідних світових боксерських версій передбачають можливість проведення матч-реваншів для чемпіонів світу. Щоб скористатися цією можливістю необхідно включити відповідний пункт до контракту на проведення титульного поєдинку.

Для підвищення економічної ефективності титульних боїв задовго до їх проведення проводиться ретельно розроблена рекламна кампанія.

Найбільшою популярністю у професійному велоспорті користуються шосейні гонки. Вони проводяться з року в рік в одні і ті ж терміни – з початку лютого до кінця жовтня.

Весь календар Міжнародного союзу велосипедистів розбитий на 7 категорій. Провідне місце в ньому посідають три великі багатоденні гонки: "Тур де Франс" (проводиться з 1903 р.), "Джіро Італія" (з 1909 р.) і "Вуельта Іспанії" (з 1935 р.). Наступними за значущістю є змагання чемпіонату світу (проводяться з 1927 р.) та гонки в залік Кубку світу. В останні роки до Кубку світу включено 11 гонок, що проходять у різних країнах з березня по жовтень.

Далі іде шість класів гонок. При цьому у кожному класі є дві категорії змагань – одноденні та багатоденні гонки.

На великі тури, до змагань за "Кубок світу" і гонок 1-го класу допускаються тільки провідні команди, котрі повністю укомплектовані спортсменами-професіоналами (Ердаков, Захаров, 1997). В гонках 2-го класу беруть участь як мінімум 80% професійних команд і не більше 20% непрофесійних команд. В класі гонок номер три - співвідношення 70% до 30% і т.д. У 6-му класі гонок професійні команди практично не беруть участі, окрім деяких велосипедистів-професіоналів, котрі можуть входити до складів змішаних команд.

У залежності від категорії гонки і місця, яке посідає у ній спортсмен, йому нараховуються рейтингові очки (табл. 7.5.). Так, за перемоги у великих турах спортсмени отримують по 300 очок, за перемоги у групових гонках на Іграх Олімпіад і чемпіонатах світу - по 250 очок, за перемоги в індивідуальних гонках на час на Іграх Олімпіад та Чемпіонатах світу – по 180 очок і т.д.

За загальною сумою очок, яку набере велосипедист протягом року, визначається його рейтинг у світовій класифікації. Рейтинг суттєво впливає на суму його зарплати при укладанні чергового контракту.

В контрактах професійних велогонщиків чітко вказуються обов'язкові гонки, у яких вони повинні брати участь. Кожна професійна команда має свої рекламні зобов'язання перед її власником і спонсорами. Тому календар змагань конкретної команди значною мірою зумовлюється вирішенням комерційно-спортивних завдань, що стоять перед нею. Окрім цього, на календар команди можуть впливати і регіональні інтереси. Так, наприклад, для більшості іспанських команд найбільш відповідальним в сезоні є виступ у гонці "Вуельта Іспанії", а для італійських – у гонці "Джіро Італія". Але найбільшою популярністю серед гонщиків і вболівальників користується гонка "Тур де Франс" (Маринов, 1983). Про це свідчить і той факт, що це єдина у світі багатоденна велогонка, за участь у якій необхідно сплачувати грошовий внесок до її оргкомітету. Масштабність

Таблиця 7.5.

Рейтингові очки змагань UCI з шосейних велогонок

Міс-це в гонці	Великі тури	Багатоденні гонки					ЧС1 ЮО1 КС	ЧС2 ЮО2	Одноденні гонки				
		2.1.	2.2.	2.3.	2.4.	2.5.			1.1.	1.2.	1.3.	1.4.	1.5.
1	300	140	120	100	80	50	250	180	100	80	60	40	30
2	225	105	90	75	60	38	150	110	60	48	36	24	18
3	180	84	72	60	48	30	125	90	50	40	30	20	16
4	165	77	66	55	44	27	112	81	45	36	27	18	14
5	150	70	60	50	40	24	100	72	40	32	24	16	12
6	135	63	54	45	36	22	90	63	35	28	21	14	10
7	120	56	48	40	32	20	80	54	30	24	18	12	8
8	105	49	42	35	28	18	70	45	25	20	15	10	7
9	90	42	36	30	24	16	60	36	20	16	12	8	6
10	75	35	30	25	20	14	50	27	15	12	9	6	5
11	70	32	27	22	40	18	10	8					
12	65	28	24	19	30	12	5	5					
13	60	25	21	17	21	8	5	5					
14	55	21	18	15	10	5	5	5					
15	50	18	16	13	10	5	5	5					
16	45	16	14	10	5	5	5						
17	43	14	12	10	5	5	5						
18	42	12	10	10	5	5	5						
19	41	10	9	10	5	5	5						
20	40	9	8	10	5	5	5						
21	39	8	10	5	5								
22	38	7	10	5	5								
23	37	6	10	5	5								
24	36	5	10	5	5								
25	35	5	10	5	5								
26	34	5	10	5	5								
27	33	5	10	5	5								
28	32	5	10	5	5								
29	31	5	10	5	5								
30	30	5	10	5	5								
31	29	5											
32	28	5											
33	27	5											
34	26	5											
35	25	5											
36	24	5											
37	23	5											
38	22	5											
39	21	5											
40	20	5											
41	19	5											
42	18	5											
43	17	5											
44	16	5											
45	15	5											
46	14	5											
47	13	5											
48	12	5											
49	11	5											
50	10	5											
51	9												
52	8												
53	7												
54	6												
	5												

ЧС1 – Чемпіонат світу –
групова гонка

ЮО1 – Ігри Олімпіад –
групова гонка

КС – Кубок світу

ЧС2 – Чемпіонат світу –
індивідуальна гонка

ЮО2 – Ігри олімпіад -
індивідуальна гонка

гонки не має аналогів у велоспорті. До складу акредитованих входить біля трьох тисяч осіб. Гонку висвітлюють понад 500 журналістів газет,

журналів, радіо і телебачення. Обслуговують гонку понад 1000 автомобілів і понад 100 мотоциклів. Вона складається з 21-23-х етапів загальною довжиною біля чотирьох тисяч кілометрів. До участі у гонці допускається не більше 200 велогонщиків – в середньому 20-21 команда. Призовий фонд гонки складає 3 млн євро (у 2005 р.), у т.ч. 400 000 євро складає гонорар для переможця у генеральній класифікації (Шевелева, 2005). "Тур де Франс" відзначається високим рівнем організації і широким висвітленням результатів засобами масової інформації. Поряд зі спортивною частиною цієї гонки здійснюється широкий комплекс комерційних заходів. Загальне керівництво гонкою здійснюють два генеральних директори (відповідальний за спортивну програму і відповідальний за комерційну програму), три заступники і міжнародне журі у складі президента, членів журі та інспектора з медичного контролю.

Велогонка відрізняється високим рівнем матеріально-технічного забезпечення процесу підготовки і проведення змагань. Для оформлення стартового і фінішного містечка виготовлені з легких розбірних конструкцій трибуни для преси, телебачення, глядачів, а також щити для огорожі. Цей інвентар перевозиться з міста до міста і використовується протягом багатьох років.

На гонці "Тур де Франс", як і на інших популярних гонках, присутні представники провідних фірм, які виробляють велосипеди, екіпіровку для велосипедистів та інше спеціальне обладнання. У процесі гонки укладаються угоди на виготовлення і постачання продукції, що пов'язана з велоспортом.

Організатори гонки дбають про широкий комплекс послуг - від якісної і своєчасної інформації до пересувних банків.

Особливо чітко розроблено регламент гонки, що практично повністю запобігає виникненню суперечок. Детально розроблено систему заохочень і покарань. За будь-яке порушення регламенту передбачено грошовий штраф для команди. Гонщиків, котрий припустився порушення, додатково призначається штрафний час. У програмах змагань подаються характеристики всіх етапів, розклад кожного дня змагань, порядок руху транспортних засобів у стартовому та фінішному містечках. На картах-схемах позначені місця проживання, пункти заправки паливом тощо.

Організатори і спонсори гонки встановлюють велику кількість різноманітних заохочувальних грошових призів: за виграш прологу, за перемогу на етапі, володарю жовтої майки лідера на кожному етапі, найактивнішому гонщику на кожному етапі, кращому гірському гонщику і т.п. – всього понад 20 заохочень. Окрім грошових винагород спортсмени отримують цінні мистецькі вироби. Кожний переможець прологу, або одного з етапів, нагороджується мистецьким витвором у вигляді карти Франції з масивного срібла з діамантами. Переможець "Тур де Франс" у загальному заліку нагороджується таким же мистецьким витвором,

але з масивного золота. Він інкрустований 23-ма діамантами і закріплений на срібному цоколі.

Змагання у шосейних велогонках проводяться з початку лютого і до кінця жовтня.

Календар змагань поділений на 7 категорій за значущістю.

До найвищої категорії входять такі змагання: три багатоденні гонки („Джіро Італія”, „Тур де Франс”, „Вуельта Іспанії), чемпіонат світу, Кубок світу. Решта гонок поділяються на шість класів. У гонках вищої категорії та першого класу беруть участь лише професійні команди. В гонках другого класу дозволяється участь до 20% непрофесійних спортсменів, третього класу – до 30% і т.д. У гонках шостого класу беруть участь непрофесійні та змішані команди.

За успішні виступи у гонках, що включені до календаря Міжнародного союзу велосипедистів, гонщики отримують рейтингові очки, які суттєво впливають на їхню ринкову вартість. У багатоденних велогонках, окрім генеральної класифікації, розігрується значна (понад 20) кількість заохочувальних призів.

Система змагань в автоспорті

Найбільш популярним і престижним змаганням в автоспорті є Чемпіонат світу в класі "Формула -1", який проводиться з 1950 року. Чемпіонат світу з автогонок в класі "Формула - 1" проводиться під егідою міжнародної автомобільної федерації (ФІА) та асоціації конструкторів (FOCA).

В останні роки чемпіонат світу в класі "Формула -1" включає 19 етапів і проводиться з березня по жовтень (табл. 7.6). Гонки проходять через 1-3 тижні.

Довжина дистанції повинна бути не менше 300 і не більше 320 км. Проте, як видно з таблиці 7.6, довжина одного з найпопулярніших етапів "Формули-1" у Монте-Карло становить лише 260 кілометрів. За часом гонка не повинна тривати більше двох годин. Після двох годин гонка вважається закінченою навіть у тому випадку, коли лідер не пройшов усю дистанцію.

Гонки проводяться тільки у неділю, що дозволяє збирати багатотисячні аудиторії глядачів. Напередодні гонок у п'ятницю і суботу командам надається час для опробування трас (вільна практика). Окрім цього з 14.00 до 15.00 години проводяться кваліфікаційні заїзди. Пілотам дозволяється лише одне залікове коло. За підсумками кваліфікаційних заїздів у п'ятницю, визначається порядок стартів у суботній кваліфікації. Пілоти стартують у зворотньому порядку, щодо зайнятих місць у п'ятницю.

Календар чемпіонату світу 2005 р. в
автогонках "Формула-1"

Етапи	Дата	Гран-Прі	Місце проведення	Довжина етапу, км
1	06.03.	Австралії	Мельбурн-парк	307,574
2	20.03.	Малайзії	Сепанг	310,408
3	03.04.	Бахрейн	Сакхір	308,769
4	24.04.	Сан-Маріно	Імола	305,609
5	08.05.	Іспанії	Каталонія	305,256
6	22.05.	Монако	Монте-Карло	260,520
7	29.05.	Європи	Нюрбургрінг	308,863
8	12.06.	Канади	Монреаль	305,270
9	19.06.	США	Індіанаполіс	306,016
10	03.07.	Франції	Маньї-Кур	308,586
11	10.07.	Великобританії	Сільверстоун	308,356
12	24.07.	Німеччини	Хоккенхайм	306,458
13	31.07.	Угорщини	Хунгарорінг	306,653
14	21.08.	Турції	Стамбул	306,592
15	04.09.	Італії	Монца	306,720
16	11.09.	Бельгії	Спа-Франкошам	306,812
17	25.09.	Бразилії	Інтерлагос	305,909
18	09.10.	Японії	Сузука	307,573
19	23.10.	Китаю	Шанхай	305,256

Порядковий номер боліда на старті гонки визначається за сумою часу у двох кваліфікаційних заїздах (у п'ятницю і суботу). В них же визначається володар "поул-позишн" – право стартувати в гонці з першої позиції. Тренувальні і кваліфікаційні заїзди також збирають багато глядачів.

Технічні правила Формули-1 (вимоги до гоночних болідів) змінюються майже щорічно. Це має на меті зменшити видатки команд і підвищити видовищність гонок (Берков, 2003).

В гонках розігруються два основні титули: "Чемпіона світу" – в особистому заліку і володаря "Кубку Конструкторів" – у командному заліку. Переможці визначаються за найбільшою сумою очок, яку вони наберуть у гонках за такою системою: 1-ше місце на етапі – 10 очок, 2-ге – 8, 3-тє – 6, 4-тє – 5, 5-тє – 4, 6-тє – 3, 7-ме – 2, 8-ме – 1. В гонках можуть брати участь два боліди однієї команди. Тому до заліку Кубку Конструкторів ідуть очки, що завойовані обома пілотами відповідної команди.

Для стимулювання інтересу до гонок "Формула-1" її організатори ретельно реєструють і широко рекламують різноманітні рекорди в окремих компонентах змагальної діяльності у різних номінаціях: пілоти,

команди, мотори, країни, траси. Тільки серед пілотів ведеться облік понад 40-ка різноманітних показників змагальної діяльності. Найбільш почесними вважаються перемоги у чотирьох компонентах змагальної діяльності: поул-позишн, найшвидше коло, перемога і лідерство зі старту і до фінішу у одній гонці. Володарями своєрідного Великого шлему в гонках „Формула-1” (чотири вказаних досягнень в одній гонці) є М.Шумахер, Д.Стюарт, Н.Менселл та А.Сенна.

За станом на початок 2006 року найбільша кількість перемог (7) у загальному заліку належить Міхаелю Шумахеру. Найбільшу кількість очок за кар'єру (798,5) набрав француз Ален Прост. Він же встановив найбільшу кількість рекордів кола - 41. Наймолодшим гонщиком, якому вдалося перемогти у Гран-Прі, є Брюс Макларен - 22 роки 104 дні, а найстаршим - Луїджі Фаджіоллі - 53 роки і 21 день (1951 р., Гран-Прі Франції). Бразилець Айртон Сенна є володарем найбільшої кількості рекордних досягнень: найбільша кількість перемог в одному Гран-Прі - 6; серія безперервних перемог в одному Гран-Прі - 5; переможні дублі пари пілотів (Сенна-Прост) - 14; перемоги з поул-позишн - 29; поул-позишн - 65; серія безперервних поул-позишн - 8; кількість кіл лідирування - 2982; кілометри лідирування - 13585; лідирування від старту до фінішу - в 19-ти Гран-Прі.

Гонки „Формула-1” проводяться упродовж 8 місяців на рік у вихідні дні з інтервалом 1-3 тижні.

У гонках розігруються два основні титули: Чемпіона світу – у особистому заліку; володаря Кубка Конструкторів – у командному заліку. Окрім цього визначаються переможці серед пілотів більш ніж у 40 компонентах змагальної діяльності. Найпочеснішими з них є такі: перемога у кваліфікаційних заїздах (поул-позишн), найшвидше коло у гонці, перемога у гонці, лідерство за старту і до фінішу у одній гонці.

Система змагань в легкій атлетиці

В останні десятиліття Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій (ІААФ) взяла курс на комерціалізацію і професіоналізацію. Окрім, національних, регіональних і світових чемпіонатів та Олімпійських ігор вона щорічно проводить серію змагань під загальною назвою "Гран-прі ІААФ". Система комерційних змагань включає шість етапів "Золотої ліги", дев'ять етапів "Гран-прі ІААФ-1", 13-ть етапів "Гран-прі ІААФ-2" та фінал "Гран-прі ІААФ". До фіналу "Гран-прі" відбираються за рейтингом по вісім спортсменів у бігових видах та по 10-ть - в метаннях і стрибках. Відбір здійснюється за сумою очок, яку спортсмен набрав у конкретному виді легкої атлетики у восьми найкращих виступах серії змагань "Гран-прі"

(табл. 7.7). За участі більше, ніж у восьми турах, гірші показники анулюються.

Таблиця 7.7.

Система нарахування очок у комерційних змаганнях IAAF та розподілу призових у фінальних змаганнях серії "Гран-прі"

Місце	Очки			Фінал "Гран-прі"	Призові у фіналах, долари	
	IAAF-2	IAAF-1	Золота ліга		в окремому виді	у загальному заліку
1	5	8	12	24	50 000	200 000
2	4	7	10	21	30 000	100 000
3	3	6	9	18	20 000	50 000
4	2	5	8	15	10 000	20 000
5	1	4	7	12	8 000	15 000
6	-	3	6	9	7 000	13 000
7	-	2	5	6	6 000	12 000
8	-	1	4	3	5 000	10 000

Примітки:

- Бонусні очки нараховуються:
  - за встановлення рекорду світу - 6 очок,
  - за повторення рекорду світу - 3 очки.
- До заліку ідуть 8-м найкращих результатів (включаючи бонусні очки) на етапах та очки, що завойовані у фіналі.
- Загальний призовий фонд – 3 338 000 дол.
- Призові за рекорд світу у фіналі "Гран-прі" 100 000 дол.

Додатково нараховуються очки за встановлення світового рекорду – шість і за повторення світового рекорду – три. Завойовані у фіналі "Гран-прі" очки входять до загальної суми для визначення абсолютних переможців серії серед жінок і чоловіків.

До участі в серії змагань "Гран-прі IAAF-1" запрошуються спортсмени, котрі входять до числа 50-ти кращих у певному виді легкої атлетики.

За успішні виступи на етапах "Гран-прі" спортсмени отримують грошові винагороди і коштовні призи. Так, наприклад, на етапі "Гран-прі" в Стокгольмі спортсмени, котрі встановили рекорд стадіону, нагороджуються діамантами вартістю 10 000 доларів. За успішні виступи у фіналі „Гран-прі” (1-8 місця у кожному виді серед жінок і чоловіків) IAAF вручає грошові призи від 50 до 5 тис. доларів (табл. 7.7.). За 1-8 місця у загальному заліку (8 найліпших виступів на етапах „Гран-прі” та у фіналі) грошові призи складають суму від 200 до 10 тис. доларів.

Серію змагань під назвою "Золота ліга" ІААФ започаткувала у 1998 році. До неї входять 6 найбільш престижних турнірів. До участі у турнірах "Золотої ліги" запрошуються спортсмени, котрі входять до 35 найкращих у світі у відповідному виді легкої атлетики. За успішні виступи у кожному з видів легкої атлетики на етапах „Золотої ліги” (1-8 місця) виплачуються грошові призи від 15 до 1,5 тис. доларів. Окрім призового фонду для кожного з етапів "Золотої ліги" ІААФ встановила джек-пот у сумі 1 млн доларів, що розподіляється порівно між спортсменами, які отримали перемоги у своїх дисциплінах на всіх шести етапах. За підсумками сезону 2005 р. джек-пот отримала російська легкоатлетка Т.Лебедева, яка одна серед всіх легкоатлетів добилась перемог на всіх етапах „Золотої ліги”. З метою стимулювання спортсменів до напруженої боротьби ІААФ виплачує гонорари в сумі 100 000 доларів за встановлення світового рекорду (Маевский, 2002).

З 1996 р. ІААФ проводить чемпіонат світу. У кожному з 46 видів легкої атлетики розігрується 150 000 доларів призових (1 місце – 60, 2 – 30, 3 – 20 тис. доларів, решта 40 тис. регресивно розподіляється між тими, що посіли місця з 4 по 8). У Х ювілейному чемпіонаті світу в Хельсінкі (2005 р.) змагалися 1 890 учасників. Телетрансляції велися на 180 країн світу. Турнір зібрав чотирьохмільярдну телеаудиторію.

Система змагань в легкій атлетиці включає національні, регіональні і світові чемпіонати, Ігри Олімпіад та серію комерційних змагань під загальною назвою „Гран-прі ІААФ” і „Золота ліга”.

У комерційних змаганнях та на чемпіонатах світу за успішні виступи (1-8 місця у кожному виді змагань) ІААФ виплачує легкоатлетам призові гонорари сума яких залежить від рейтингу змагань і зайнятого місця.

З метою заохочення спортсменів до напруженої боротьби і, як наслідок, залучення до перегляду змагань великої кількості вболівальників та телеглядачів ІААФ встановила джек-пот у сумі 1 млн доларів для тих, хто переможе на всіх етапах „Золотої ліги” та премію 100 000 доларів – за встановлення світового рекорду.

Література

1. Белозеров Е. Шоу проодолжается // Команда – плюс. – 2003. - № 3. – С. 38-43.
2. Берков В. Лотерея и ее последствия // Команда – плюс. – 2003. - № 5. – С. 74-75.
3. Гуськов С.И. Экономика профессионального хоккея //Хоккей: Сб. ст. – М.:Физкультура и спорт, 1988. – С. 107– 110.
4. Ердаков С.В., Захаров А.А. Подготовка велосипедистов-шоссейников высокой квалификации в условиях элитного

профессионального календаря соревнований // Теория и практика физической культуры. – 1997. – N 7. – С. 52–55.

5. Линець М.М. Економічна ефективність систем змагань в командних ігрових видах професіонального спорту //Тези ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. "Сучасні проблеми розвитку теорії та методики спортивних і рухливих ігор". – Львів; 1999. – С. 18–19.

6. Маевский В. Золото с неба не падает //Мой спорт. – 2002. – № 2. – С. 28–29.

7. Маринов И. В "большой петле" // Спорт за рубежом,1983. – N17. – С.14-15.

8. Платонов В.Н., Гуськов С.И., Линець М.М. Система соревнований в профессиональном спорте //Профессиональный спорт/ Под общ. ред. С.И.Гуськова, В.Н.Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2000. – С.349-364.

9. Рыжков Д. НБА: вчера и сегодня //Профи: Сб. – М.:Физкультура и спорт, 1990. – С. 175–256.

10. Сосновский Ю. Декабрьский переворот в теннисе // Команда – плюс. – 2000. – № 1. – С. 30–38.

11. Шахов А. Америка, Америка страна чудес // Команда – плюс. – 2002. – № 10. – С. 58–65.

12. Шевелева С. Последний тур де Ленс //Мой спорт. – 2005. – № 7. – С. 88–91.